

JOSIP KOROŠEC, *Neolitiska nasebina u Danilu Bitinju*, vol. I (text) 216 p.; vol. II, CXIV pl.; Zagreb, 1958, ed. Acad. Iugoslave de Științe și Arte (în l. croată, cu rezumat în l. engleză).

Înmulțirea cercetărilor și mai ales a săpăturilor arheologice sistematice din țara vecină a dus, așa cum era și firesc și cum s-a petrecut și la noi într-o măsură și mai mare în ultimii 15 ani, la o amplificare și o adâncire a datelor pe baza cărora se poate încerca o reconstituire cât mai temeinică a trecutului îndepărtat al regiunilor dunărene și balcanice. Această posibilitate este însă condiționată și de publicarea detaliată a rezultatelor săpăturilor, adică tocmai ceea ce se face și în lucrarea recenzată aci cu privire la săpăturile din așezarea neolitică de la Danilo-Bitinj, în Dalmația, la 18 km spre est de Sibenik. Unele date în legătură cu descoperirile de aci fuseseră cunoscute prin diferite articole apărute în ultimii ani, dar prin cele două volume publicate de prof. I. Korošec de la Universitatea din Ljubljana, toate descoperirile de la Danilo intră acum în circulația științifică într-o formă monografică.

În această așezare foarte întinsă s-au săpat în anul 1953 circa 1 400 m². Stratul de cultură, gros de circa 50 cm, este tulburat la partea superioară de lucrările agricole; dintre multele gropi descoperite, unele au peste 70–80 cm adâncime. Dar toate descoperirile, cu excepția unor resturi sporadice mai târzii, constituie un strat unitar cultural, datînd din neolitic. Din locuințe nu s-au păstrat decît fragmente de chirpic ars, cu amprente de birne și de nulele. Autorul crede că

locuințele au fost dreptunghiulare, iar gropile au folosit pentru scoaterea lutului și, eventual, pentru strîns apa. În toată suprafața cercetată nu s-a găsit decît o singură vatră. De altfel, deși nu s-a putut identifica locul necropolei, în așezare s-au descoperit trei morminte de copii, toate cu schelete chircite și fără inventar funerar.

Uneltele de producție de piatră sînt destul de numeroase, fiind lucrate din obsidiană, silex și din alte roci. Printre topoarele de piatră șlefuită se află și unele exemplare cu spinarea bombată de tipul calapod, destul de degenerat. Instrumentele de corn și de os sînt mai puțin numeroase.

În ceea ce privește ceramica, autorul distinge trei specii: ceramica pictată, ceramica cu decor incizat și ceramica nedecorată. Prima categorie, foarte bine arsă la roșu, diferă de celelalte și ca tehnică și ca decor. Motivele pictate — aplicate în culoare brună, fie pe fondul roșu, fie pe învelișul alb sau albicios — sînt simple și rectiliniiare (inclusiv benzi liniare, triunghiuri și romburi hașurate), dar niciodată curbiliniare. În schimb, în ceramica incizată se găsesc și motive curbiliniare, inclusiv spiralice. Decorul excizat lipsește cu totul. Unele dintre forme sînt comune tuturor categoriilor: multe vase cu picior-suport și multe suporturi relativ cilindrice, străchini, capace, vase sferice etc. Vasele fragmentare cu patru picioare sînt decorate numai cu incizii și socotite « vase de cult ».

Deoarece analiza chimică a ceramicii pictate a dovedit că ea nu este lucrată din lut local sau adus din apropiere, spre deosebire de celelalte categorii, Korošec crede că ea a fost importată, probabil din Italia, deși, pe lângă elementele

similare (forme, motive), sînt și deosebiri față de Ripoli. Apropierile se datoresc, probabil, unui al treilea centru, care le-a influențat pe amîndouă, deși ar putea fi vorba și de legături directe.

Ceramica nepictată și alte categorii de materiale de la Danilo sînt similare aceloră din vestita așezare de la Butmir (Bosnia). Și unele forme (vase cu picior etc.), dar mai ales ornamentele incizate sînt aceleași. Originea vaselor sferice cu picior ar trebui căutată, după autor, pe coastele Adriaticei, deci spre sud, nu în centrul Europei (Lengyel). Iar părerea mai veche despre o însemnată componentă Lengyel în cadrul culturii Butmir ar trebui părăsită, căci mai degrabă aceasta din urmă, sau alta parțial contemporană (cum este cultura Danilo) au influențat «cultura Lengyel». Deși deocamdată nu se poate preciza relația strictă cronologică între Danilo și Butmir, Korošec socotește că Danilo a reprezentat o puternică componentă a culturii Butmir, venită în Bosnia de pe coasta Adriaticei și constituind una dintre bazele pe care s-a format cultura Butmir, care la rîndul ei a dat, ulterior, unele elemente culturii Danilo.

În ceea ce privește relațiile dintre cultura Danilo și cultura Hvar, deocamdată nu se pot indica apropieri, chiar ceramica pictată fiind deosebită, atît ca forme cît și ca decor. Cel mult, în unele detalii ale formelor s-ar putea stabili vreun raport, fiind de altfel probabil, după Korošec, că Danilo este mai veche decît cultura Hvar I. Nici cu celelalte culturi neolitice mai mult sau mai puțin apropiate (Vinča și Kakanj) nu se pot stabili deocamdată legături precise. În schimb se pot constata unele asemănări cu Starčevo, care însă este prea depărtat în spațiu.

Toate sau aproape toate uneltele de producție au fost lucrate la fața locului — deși uneori materialele sînt aduse din alte regiuni (de ex. *obsidiana*, din Ungaria sau Italia; scoicile, din regiunea de coastă etc.). Autorul admite o anumită diviziune a muncii în legătură cu prelucrarea diferitelor unelte și a ceramicii — ceea ce trebuie desigur înțeles în sensul că nu orice locuitor al așezării putea prelucra orice fel de uneltă — în fapt o diviziune naturală a muncii, după sex și după vîrstă.

Ocupațiile locuitorilor acestei așezări erau agricultura, creșterea vitelor și pescuitul. Cit despre cult, în afară de vasele cu picioare umane — care, neputînd fi de uz comun, trebuie socotite vase de cult — nu s-a găsit aproape nici un fel de obiect. În această privință este destul de ciudată lipsa completă a statuetelor, într-o așezare care are atîte elemente comune cu Butmirul, unde numărul statuetelor umane și animale este impresionant. Prezența citorva *phaloi* și lipsa statuetelor feminine îl determină pe Korošec să creadă că triburile respective adorau divinitatea masculină, ceea ce însă nouă nu ni se pare probabil, ținînd seama de stadiul de dezvoltare al societății și de tot ceea ce cunoaștem în toată Peninsula Balcanică și în regiunile învecinate în epoca neolitică. De altfel, autorul se întreabă dacă n-a existat și o deosebire etnică între triburile culturilor Danilo și Butmir, dar acest lucru este problematic, dacă se admite că una dintre componentele ultimei culturi este constituită tocmai de prima cultură.

Formulînd ipoteza că ceramica pictată de la Danilo este, inițial, mai veche și apoi contemporană cu ceramica incizată de aci — Korošec nu aduce nici un argument de ordin stratigrafic, singurul care ar putea fi cu adevărat concludent. Desigur că lipsa totală a spiralei în decorul ceramicii pictate de la Danilo nu poate fi întimplătoare, acest element decorativ fiind esențial în ornamentarea ceramicii incizate. Dar aceasta nu trebuie să însemne neapărat și o deosebire cronologică inițială între cel două categorii ceramice. Autorul socotește mai prehabilit că spirala a ajuns la Butmir de la Danilo și nu viceversa și totodată el respinge părerea că pictura (atîta cîtă există) a ajuns la Butmir din Transilvania sau Ungaria. Dar dacă ceramica pictată de la Danilo este într-adevăr mai veche decît aceea incizată, iar în ceramica pictată nu se folosește motivul spiralic, nu ni se pare probabil că se poate admite punctul de vedere al lui Korošec.

Grupa culturală Danilo este paralelă în timp cu grupa Kakanj din Bosnia, care și ea a furnizat una dintre componentele culturii Butmir. Aceasta din urmă este considerată contemporană cu stratul de cultură dintre 6 și 4 m adîncime de la Vinča, ceea ce înseamnă că Danilo este paralelă

cu straturile mai vechi ale așezării de la Vinča, cum arată unele asemănări cu Starčevo. În sfârșit, și la Danilo și la Hvar ceramica pictată ar trebui socotită mai veche decât celelalte specii ceramice, chiar dacă între ele nu există nici o legătură.

Dar tocmai pentru că aceste concluzii se bazează mai ales pe argumente stilistico-tipologice, ele sînt într-o anumită măsură mai mult ipoteze de lucru, pe care nu le împărtășesc toți specialiștii; căci dacă și alți cercetători (de ex. Benać) sînt de acord că Danilo și Kakanj sînt culturi contemporane, nu toți sînt de părere că și cultura Hvar ar fi contemporană cu acestea, ea fiind considerată sincronă cu cultura Lišićici și cu Butmir. În schimb, și alți cercetători iugoslavi (Garašanin, Benać) sînt de acord că raportul dintre Butmir și cultura Vinča este acela indicat de Korošec, cultura Butmir fiind sincronă cu începutul fazei Vinča II (= Vinča-Plocnik).

Oricum ar fi, descoperirile viitoare sînt acelea menite să rezolve controversese și, în locul ipotezelor, să aducă concluzii mai temeinice. Dar dacă se admite că Danilo este, cel puțin în parte, mai vechi decât Butmir și că decorul spiralic a

ajuns în această zonă dinspre sud — atunci ar trebui să se accepte și ipoteza plurigenezei acestui motiv în ceramica neolitică a sud-estului Europei, concluzie cu care nu putem fi de acord, deși spre ea înclină și alți cercetători. Pe de altă parte, unele dintre topoarele de piatră șlefuită de formă calapod (chiar dacă au laturile ceva mai teșite și par mai tîrzii) implică și ele legături cu culturile dunărene vechi, iar obsidiana (dacă analiza va dovedi că provine din Ungaria) duce la aceeași concluzie. De aceea spirala trebuie considerată și la Danilo un bun cultural de origine central-europeană-dunăreană, concluzie sprijinită și pe lipsa acestui motiv în specia ceramică pictată de la Danilo; aceasta din urmă poate fi, în schimb, considerată într-adevăr de esență sudică.

Bineînțeles că toate aceste discuții nu dovedesc decât tocmai importanța rezultatelor de la Danilo, publicate complet și sistematic, cu planșe fotografice și în culori de cea mai bună calitate, textul încheindu-se cu un larg rezumat în limba engleză care dă posibilitatea tuturor cercetătorilor să ia cunoștință și de interpretarea autorului.

Vladimir Dumitrescu

J. D. EVANS, *Malta*, Londra, 1959, 255 p., 35 fig. în text și 96 figuri pe planșe (în colecția «Ancient Peoples and Places»).

Se știe că cele mai multe dintre marile insule ale Mediteranei au dat la iveală monumente arheologice de o valoare excepțională pentru cunoașterea vechilor culturi și civilizații ale «mării interioare» — deși nu toate s-au bucurat de o cercetare sistematică și permanentă. Monumentele megalitice ale Balearelor, «nurraghi» Sardiniei, strălucitele temple grecești ale Siciliei, nu mai puțin uluitoarele palate minoice ale Cretei, multiplele descoperiri din Ciclade și atît de bogatele necropole cipriote datînd în special din epoca bronzului, sînt tot atîtea mărturii ale înaltului grad de dezvoltare al culturii și civilizației populațiilor respective în cursul ultimelor

trei milenii dinaintea erei noastre. S-ar putea spune că numai Corsica face figură de soră săracă în rîndul marilor insule ale «mării interioare». În schimb Malta — sau mai bine-zis arhipelagul maltez — cu toată suprafața sa redusă, poate rivaliza în multe privințe și în special prin monumentele sale megalitice, cu cele mai pe drept vestite dintre insulele Mediteranei.

Într-adevăr, templele și hypogeele sale cu totul originale, ca și sculpturile de mare valoare artistică, fac din Malta un important centru arheologic. De altfel, aceste monumente au și atras atenția călătorilor încă de acum cîteva sute de ani, iar unele săpături arheologice au fost întreprinse chiar de acum aproape 150 de ani. Cu toate acestea nu se poate vorbi de adevărate cercetări arheologice științifice decît după începutul secolului nostru, iar prima sinteză despre